

Examen VWO 2008

tijdvak 2
woensdag 18 juni
13.30 - 16.30 uur

economie 1,2

Dit examen bestaat uit 27 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 60 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

Ontdek je plekje

Een Franse autofabrikant staat in 2005 voor de keuze van een nieuwe, buitenlandse productielocatie. De keuze beperkt zich tot twee landen: land A en land B. Beide landen zijn opkomende industrielanden in Oost-Europa, nog zonder enige auto-industrie van betekenis. Land A en land B zijn nog geen lid van de Europese Unie (EU).

Beide landen verwachten dat de komst van een productie-eenheid van deze autofabrikant positieve gevolgen zal hebben voor de werkgelegenheid en de productiestructuur van het land.

Uit een intern rapport van de Franse autofabrikant komt de onderstaande tabel en tekst.

kerngegevens van de secundaire sector in land A en in land B ¹⁾ (indexcijfers; 2001 = 100)				
	land A		land B	
	2001	2004	2001	2004
arbeidsproductiviteit per uur	100	126,5	100	115,1
loonkosten per uur	100	132,1	100	121,3
directe investeringen uit het buitenland	100	175	100	132

noot 1 Om land A en land B onderling vergelijkbaar te maken zijn de gegevens eerst omgerekend naar euro's.

De financiële afdeling van de autofabrikant is van mening dat land B de voorkeur verdient boven land A. Deze afdeling concludeert uit de tabel dat in 2004 in land B de loonkosten per uur in de secundaire sector lager zijn dan in land A. De afdeling marketing van de autofabrikant is van mening dat land A de voorkeur verdient boven land B. Deze afdeling beweert, op basis van de tabel, dat de internationale concurrentiepositie van de secundaire sector in land A in vergelijking met die van land B is verbeterd in de periode 2001-2004.

- 1p **1** Noem de deelrekening van de Franse betalingsbalans waarop winsten uit Franse investeringen in landen buiten de EU worden geboekt.
- 2p **2** Leg uit dat de vestiging van een nieuwe productie-eenheid van de autofabrikant de productiestructuur in land A of land B kan versterken.
- 2p **3** Kan de conclusie van de financiële afdeling getrokken worden uit de gegevens van de tabel? Verklaar het antwoord.
- 2p **4** Laat met een berekening zien hoe de afdeling marketing haar bewering kan onderbouwen met gegevens uit de tabel.

Opgave 2

Gulden in de uitverkoop?

In de periode 1999-2002 werd de gulden vervangen door de euro. De omrekenkoers voor de conversie van gulden naar euro was al in 1998 vastgesteld op 1 gulden = 45 eurocent.

In 2005 kwam in Nederland een discussie op gang over de juistheid van de vastgestelde omrekenkoers. Een aantal mensen vond dat de gulden 'in de uitverkoop' was gedaan en eiste compensatie voor het 'waardeverlies' van de spaartegoeden.

Het Centraal Planbureau (CPB) concludeerde dat de omrekenkoers van de gulden niet te laag was in verhouding tot de gemiddelde omrekenkoers van de valuta van de overige landen die meededen aan de introductie van de euro. Wel constateerde het CPB dat, gegeven de betalingsbalansverhoudingen, de Duitse mark voorafgaand aan de conversie was overgewaardeerd ten opzichte van de gulden.

Naar aanleiding van deze discussie worden de gevolgen van een omrekenkoers van 45 eurocent vergeleken met een alternatieve omrekenkoers van 50 eurocent.

Een econoom doet de volgende uitspraken.

- 1 "Voor de reële binnenlandse inkomens van Nederlandse huishoudens maakt het geen verschil of een omrekenkoers van 45 eurocent of 50 eurocent gehanteerd wordt."
- 2 "De vaststelling van de omrekenkoers op 45 eurocent in plaats van 50 eurocent was, zeker in combinatie met een dalende nominale rente in de Economische en Monetaire Unie, gunstig voor mensen met schulden en ongunstig voor mensen met spaargeld."

- 2p **5** Onder welke voorwaarde is uitspraak 1 juist?
- 2p **6** Zou een keuze voor een omrekenkoers van 50 eurocent in plaats van 45 eurocent hebben geleid tot een verbetering of tot een verslechtering van de internationale concurrentiepositie van Nederland? Verklaar het antwoord.
- 2p **7** Leg uit dat overwaardering van de Duitse mark kan leiden tot inflatie in Nederland en dat dit zowel kosteninflatie alsook bestedingsinflatie kan zijn.
- 2p **8** Leg uitspraak 2 uit.

Opgave 3

Twee stelsels gewogen

In een land wordt een discussie gevoerd over de manier waarop belasting geheven zou moeten worden. In deze discussie worden allerlei argumenten gebruikt voor of tegen een bepaald stelsel. Deze argumenten hebben onder andere betrekking op de invloed van het belastingstelsel op de personele inkomensverdeling, op de werking van de arbeidsmarkt en op de allocatie van de productiefactoren in dit land.

De hoofdredacteur van een economisch tijdschrift vraagt jou een artikel te schrijven waarin twee mogelijke stelsels met elkaar vergeleken worden. Tevens wil hij van jou een conclusie met daarin een keuze voor één van beide stelsels. Deze stelsels staan op de volgende pagina.

- 8p **9** Schrijf dit artikel waarbij de volgende aspecten naar voren dienen te komen.
- a Een beschrijving van het verschil tussen beide stelsels als het gaat om de invloed op de secundaire inkomensverdeling. Betrek hierbij zowel de belastingtarieven als de belastingkortingen.
 - b Een beschrijving van het verschil tussen beide stelsels als het gaat om de prikkel voor niet-werkenden tot het zoeken van betaald werk.
 - c Een conclusie waarin je beargumenteerd aangeeft waarom je aan één van beide stelsels de voorkeur geeft. Gebruik in deze argumentatie twee van de volgende vier elementen.
 - Het effect van het gekozen stelsel op:
 - 1 het werken in de informele sector;
 - 2 de tertiaire inkomensverdeling;
 - 3 de mate van innovatie;
 - 4 de doelmatigheid van de belastingheffing.

Aanwijzingen

- *De onderdelen van het artikel moeten logisch op elkaar aansluiten.*
- *Gebruik voor het artikel 175 woorden. Een afwijking van 30 woorden is toegestaan.*

Opmerking

Voor de eenduidigheid veronderstellen we dat in deze opgave bij beide stelsels de totale belastingopbrengsten gelijk zijn.

stelsel 1

belasting op inkomen uit arbeid en/of uit sociale zekerheid	
	afrekposten – geen
	belastingtarief – € 0 – € 20.000 16% – € 20.001 – € 40.000 40% – > € 40.000 55%
	belastingkorting – € 3.000 per persoon, voor inkomen uit arbeid en/of uit sociale zekerheid
belasting op inkomen uit vermogen	
	vrijstellingen – beleggingen in een startende onderneming – beleggingen in milieuverbetering
	belastingtarief – 25% over het inkomen uit vermogen – 25% van de jaarlijkse stijging van de waarde van het vermogen
belasting toegevoegde waarde (btw)	
	0% op producten van de collectieve sector 6% op primaire producten in de marktsector 19% op overige producten in de marktsector

stelsel 2

belasting op inkomen uit arbeid en/of uit sociale zekerheid	
	afrekposten – geen
	belastingtarief – 25% over het gehele inkomen
	belastingkorting – € 3.000 per persoon, uitsluitend voor inkomen uit arbeid
belasting op inkomen uit vermogen	
	vrijstellingen – geen
	belastingtarief – 25% over het inkomen uit vermogen
belasting toegevoegde waarde (btw)	
	10% op alle producten

Opgave 4

Belasting op belastende diesel

Het verbruik van autobrandstoffen heeft negatieve effecten op het milieu zoals de uitstoot van fijnstof en het broeikasgas CO₂. Daarom heeft een milieuorganisatie onderzoek laten doen naar de effecten van een accijnsverhoging op diesel op de uitstoot van broeikasgas. Als uitgangspunt is gekozen voor een accijnsverhoging waardoor de prijs van diesel zal stijgen met 15%. In het onderzoek is gekeken naar het directe effect op de vraag naar diesel en ook naar indirecte effecten. Dieselrijders kunnen immers overstappen op een benzineauto als gevolg van het duurder worden van de diesel. Andere autobrandstoffen zijn buiten beschouwing gelaten.

In tabel 1 zijn enkele elasticiteiten opgenomen die in het onderzoek zijn gebruikt voor het berekenen van de te verwachte effecten. Bij de kruislingse prijselasticiteit gaat het in deze opgave uitsluitend om dieselrijders die bij een verhoging van de prijs van diesel overwegen om te stappen op een auto op benzine en daarmee dus vragers naar benzine zullen worden.

In het onderzoek wordt een mogelijke verandering in het verbruikersgedrag van benzinerijders buiten beschouwing gelaten.

tabel 1

elasticiteiten dieselrijders

	Ep	Ek
personenverkeer		
– groep 1: minder dan 30.000 kilometer per jaar	–0,3	+0,075
– groep 2: 30.000 kilometer of meer per jaar	–0,1	+0,1
– gemiddelde van beide groepen	–0,25	+0,08
vrachtverkeer	–0,1	+0,02
Ep = prijselasticiteit van de vraag naar diesel Ek = kruislingse prijselasticiteit van de vraag naar benzine voor de prijs van diesel		

In tabel 2 staat het verbruik van diesel en benzine en de daarmee recht evenredig samenhangende uitstoot van CO₂ in het jaar voorafgaand aan de accijnsverhoging.

tabel 2

verbruik en CO₂ uitstoot

	verbruik (miljoen liter)	CO ₂ uitstoot (miljoen ton)
personenauto's op benzine	5.505	11,2
personenauto's op diesel	2.154	5,4
vrachtauto's op diesel	3.790	9,6

Uit het onderzoek komt onder andere als conclusie: “De vraag naar diesel voor het personenverkeer is bij groep 2 minder prijselastisch dan bij groep 1.”

- 2p **10** Geef een verklaring voor het in de conclusie genoemde verschil.
- 2p **11** Geef een verklaring voor de lagere waarde van Ek van groep 1 in vergelijking met groep 2.
- 3p **12** Bereken de procentuele daling van de totale uitstoot van CO₂ door personenauto's als gevolg van de prijsverhoging van diesel.

Critici van de voorgenomen accijnsverhoging op diesel stellen dat er blijkbaar een forse verhoging van de accijnzen op diesel **en** op benzine nodig is om de uitstoot van CO₂ aanzienlijk te verlagen. Bovendien zou dit gecombineerd moeten worden met afschaffing van de motorrijtuigenbelasting.

- 2p **13** Leg uit hoe de combinatie van beide maatregelen die de critici voorstellen, zou kunnen leiden tot een aanzienlijke verlaging van de uitstoot van CO₂.

Opgave 5

Triple Play

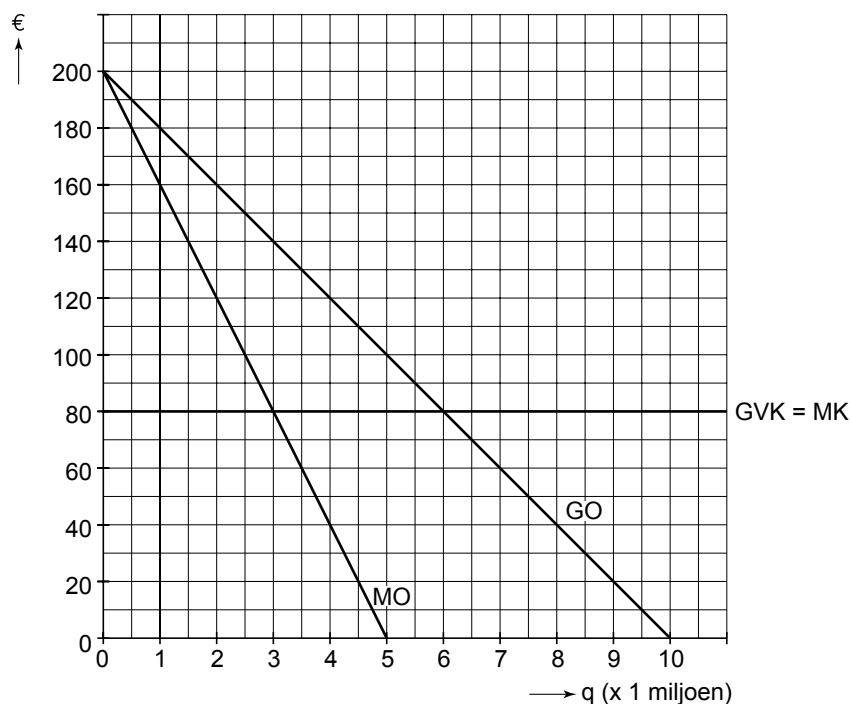
Triple Play is de naam voor breedbandverbindingen waarbij de consumenten de mogelijkheid krijgen via één aansluiting internet, televisie en telefoon te gebruiken. De markt voor Triple Play in een land wordt beheerst door enkele bedrijven. Er zijn twee technieken van levering, adsl en kabel, die onderling verschillen wat betreft verbindingssnelheid en stabiliteit. Steeds meer consumenten zijn overgestapt of willen binnenkort overstappen op Triple Play.

- 1p 14 Citeer de twee zinnen uit de bovenstaande tekst waaruit blijkt dat er sprake is van een heterogeen oligopolie.

Om beter te kunnen concurreren tegen de adsl-aanbieders kiezen de kabelbedrijven voor een fusie. Hierdoor ontstaat één landelijk kabelbedrijf, Cassandra, dat Triple Play levert tegen een prijs van € 160 per maand. In de tabel zien we de marktaandelen van Cassandra en de overige aanbieders van Triple Play, direct na de fusie.

naam	techniek	marktaandeel (in % van het totale aantal Triple Play aansluitingen)
Cassandra	kabel	38%
overige aanbieders	adsl	62%

Onderstaande figuur laat de marginale opbrengst (MO), de gemiddelde opbrengst (GO), de gemiddelde variabele kosten (GVK) en de marginale kosten (MK) van Cassandra zien.

Voor Cassandra geldt de volgende totale kostenfunctie:

$$TK = 80q + 50 \text{ miljoen (kosten in euro's per maand)}$$

TK = totale kosten

q = aantal Triple Play-aansluitingen in stuks

De directie van Cassandra overweegt de prijs van Triple Play zodanig te verlagen dat het bedrijf maximale totale winst behaalt.

- 2p **15** Laat met een berekening zien dat bij deze prijsverlaging de vraag naar Triple Play van Cassandra prijselastisch is.

De concurrentiestrijd tussen Cassandra (ca) en de overige aanbieders van Triple Play (ov) komt tot uiting in de twee onderstaande vraagfuncties:

$$Q_{v_{ca}} = -5p_{ca} + 3p_{ov} + 520$$

$$Q_{v_{ov}} = -3p_{ov} + 2p_{ca} + 480$$

$Q_{v_{ca}}$ = gevraagde hoeveelheid aansluitingen voor Cassandra ($\times 10.000$)

$Q_{v_{ov}}$ = gevraagde hoeveelheid aansluitingen voor de overige aanbieders ($\times 10.000$)

P_{ca} = prijs Cassandra per aansluiting, per maand

P_{ov} = prijs overige aanbieders per aansluiting, per maand

De directie van Cassandra kiest ervoor het marktaandeel in procenten van de totale marktafzet te vergroten, door te streven naar maximale totale omzet. Als randvoorwaarde stelt de directie dat Cassandra geen verlies mag maken. De directie veronderstelt dat de concurrenten niet zullen meegaan met de prijsverlaging van Cassandra en dat zij voor Triple Play, net als voorheen Cassandra, € 160 zullen rekenen.

- 3p **16** Is het voor Cassandra mogelijk het marktaandeel te vergroten, binnen de gestelde randvoorwaarde?
- Bereken daartoe het nieuwe marktaandeel.
 - Bereken vervolgens of de gestelde randvoorwaarde gerealiseerd kan worden.
- 2p **17** Leg uit dat het te verwachten valt dat de concurrenten **wel** zullen reageren op de prijsverlaging van Cassandra.
- 2p **18** Zou de vraaglijn van Cassandra naar links verschuiven of naar rechts verschuiven indien de prijsverlaging van Cassandra **wel** zou worden gevolgd door de concurrenten? Verklaar het antwoord.

Opgave 6

De kloof

Als het nationale product van een economie onder de productiecapaciteit ligt, is er sprake van een 'outputgap'. In een dergelijke situatie zullen particuliere ondernemers terughoudend zijn met investeringen. Dit kan op langere termijn de outputgap vergroten.

In het volgende Keynesiaanse model wordt een economie in een situatie met een outputgap beschreven.

	omschrijving
$C = 0,75(Y - B) + 20$	C = particuliere consumptie
$B = 0,2Y + 40$	B = belastingontvangsten
$O = 180$	O = overheidsbestedingen
$I = -0,2GAP + 70$	I = particuliere investeringen
$E = 275$	E = export goederen en diensten
$M = 0,4Y$	M = import goederen en diensten
$EV = C + I + O + E - M$	EV = effectieve vraag
$EV = Y$	Y = nationaal inkomen
$Y = W$	W = nationaal product
$A_A = 6,7$	A_A = aanbod van arbeid (\times 1 miljoen arbeidsjaren)
$apt = 100$	apt = gemiddelde arbeidsproductiviteit (\times 1.000 geldeenheden)
$Y^* = A_A \times apt$	Y^* = productiecapaciteit
$GAP = Y^* - Y$	GAP = outputgap

- Alle bedragen luiden in miljarden geldeenheden, tenzij anders vermeld.
- In de uitgangssituatie bedraagt de hoogte van de particuliere consumptie 371.
- De multiplier van de overheidsbestedingen bedraagt $\frac{5}{3}$.

Om de outputgap te verminderen, besluit de overheid de economie te stimuleren en verhoogt haar bestedingen tot 195. De overheid wil tegelijkertijd voorkomen dat er een te groot overheidstekort ontstaat. Dit tekort mag niet groter worden dan 3% van het nationale inkomen.

Een politieke partij heeft kritiek op dit besluit, omdat daardoor de rol van de overheid groter lijkt te worden. De partij beweert: "Door deze stimuleringsmaatregel wordt het aandeel van de overheid in de nationale bestedingen groter, ten koste van het aandeel van de particuliere sector."

- 2p **19** Zijn de particuliere investeringen in dit model volledig autonoom? Licht het antwoord toe.

- 2p **20** Leg uit dat in dit model het capaciteitseffect van investeringen buiten beschouwing blijft.
- 2p **21** Toon met een berekening aan dat in de uitgangssituatie de outputgap 35 bedraagt.
- 2p **22** Laat met een berekening zien dat na het uitvoeren van de stimuleringsmaatregel niet meer wordt voldaan aan de norm voor het overheidstekort.
- 2p **23** Is de bewering van de politieke partij juist? Verklaar het antwoord met behulp van de gegevens van het model.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Opgave 7

Schoon aan het werk

Persoonlijke diensten zijn activiteiten in en om het huis, die met een bepaalde regelmaat verricht worden voor een langere periode, die iemand in principe zelf kan uitvoeren maar die aan anderen worden uitbesteed. Het betreft altijd werkzaamheden in en rond het huis waarvoor geen of zeer weinig scholing vereist is. Voorbeelden zijn: schoonmaakwerkzaamheden in het huis, hulp bij wassen en strijken, kinderoppas, eenvoudige onderhoudswerkzaamheden in de tuin en persoonlijke begeleiding van ouderen en zieken.

De markt voor deze vorm van persoonlijke diensten in Nederland behoort voor een groot deel tot het informele circuit. Een adviesraad brengt een advies uit om deze markt te ontdoen van zijn informele karakter en verwacht hiermee een impuls te geven aan de economische groei in ons land. Deze adviesraad stelt onder andere voor om tot een maximaal bedrag van € 300 loon per maand en voor maximaal 10 uur per week speciale regels te laten gelden voor de markt voor persoonlijke dienstverlening. Bijstandsgerechtigden moeten worden gestimuleerd om met tijdelijk behoud van uitkering tot deze markt toe te treden. De adviesraad spreekt de hoop uit dat deze mensen van daaruit kunnen doorgroeien naar een volwaardige arbeidsinkomen, zodat ze geen uitkering meer nodig hebben.

Er kan door de opdrachtgever (vrager naar persoonlijke diensten) en opdrachtnemer (aanbieder van persoonlijke diensten) gekozen worden uit twee fiscale varianten.

Variant 1

De opdrachtnemer betaalt belasting en premies en het inkomen telt mee bij inkomensafhankelijke regelingen zoals huurtoeslag, zorgtoeslag en studiefinanciering. Voor de opdrachtgever zijn de kosten fiscaal volledig aftrekbaar.

Variant 2

De opdrachtnemer betaalt géén belasting en premies. Het inkomen wordt niet meegeteld voor inkomensafhankelijke regelingen. De kosten zijn niet fiscaal aftrekbaar. De opdrachtgever is wel verplicht jaarlijks te melden welke beloning voor de persoonlijke dienstverlening is betaald.

- 2p **24** Leg uit dat de verschuiving van persoonlijke dienstverlening van informele naar formele economie kan leiden tot een toename van de welvaart in enge zin, maar niet in ruime zin.
- 2p **25** Leg uit dat door de verschuiving van persoonlijke dienstverlening van informele naar formele economie de deelname aan geregistreerde betaalde arbeid zowel bij laaggeschoolden als bij hooggeschoolden kan toenemen.
- 2p **26** Beredeneer de verwachting dat op korte termijn variant 1 per saldo zal leiden tot een afname van de overheidsontvangsten uit de inkomstenbelasting.

Naar aanleiding van het voorstel van de adviesraad ontstaat er in regeringskringen een debat over de formalisering van persoonlijke dienstverlening. Critici verwachten dat met name variant 2 zal leiden tot een verslechtering van de overheidsfinanciën. De minister van Financiën verwacht echter op termijn een positief effect van variant 2 op het begrotingssaldo.

- 2p **27** Geef een argument voor de verwachting van de minister.